

Людмила АРТЕМОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

Пам'яті Юрія Коваленка

14 вересня 2023 року. Пів року з дня загибелі Юрія Олександровича Коваленка – кандидата історичних наук, дослідника, викладача, волонтера місії «Чорний тюльпан», воїна, митця, патріота. Юрій Коваленко загинув поблизу Кременіної на Луганщині 14 березня 2023 року.

У Національному заповіднику «Глухів» вшанували пам'ять колеги. Зі слюзами на очах, біллю, неймовірним жалем співробітники Заповідника, рідні, друзі згадували про Юрія Олександровича, про його спадок, його численні плани та незавершені наукові праці, нездійснені можливості...

Юрій Коваленко був живим прикладом того, як інтелект, талант і мужність можуть співіснувати в одній особі. Фундаментально, систематично та віддано досліджуючи історичну спадщину, він заповнював існуючі лакуни української регіоналістики, розширював го-

ризонти, відкривав двері у невідоме, передавав свій досвід та знання підростаючому поколінню.

Археологічні дослідження середньовічного та ранньомодерного Глухова Юрія Коваленка стали ключовим інструментом у реконструкції подій минулого, які вплинули на розвиток Глухова як туристичного центру.

Маючи на меті збереження культурної спадщини регіону, Юрій Олександрович став автором концепції Музею археології (2008 р.) у складі Національного заповідника «Глухів». Знайдені ним на території літописного Глухова і Глухівського району речові пам'ятки є основою фондової колекції цього музею.

Вклад Юрія Коваленка у розвиток локальної історії є неоцінним. Його понад 70 наукових публікацій та дисертаційне дослідження «Історична топографія Глухова доби середньовіччя та ранньомодерного часу», над яким він працював усе своє наукове життя і здобув науковий ступінь кандидата історичних наук, – це вагома інформація до загального кон-

Юрій Коваленко в археологічній експедиції

тексту історії України загалом та можливість вивчення різних історичних етапів розвитку Глухова зокрема.

Надзвичайно талановитий, Юрій Коваленко створював платформи збереження не тільки історичної, а й культурної спадщини України. На його честь 14 вересня 2023 року у Заповіднику співав Народний аматорський камерний хор духовної музики м. Глухова під керівництвом Катерини Кобзар, учасником якого Юрій Олександрович був протягом багатьох років.

Юрій Коваленко любив рідний Глухів, рідну країну, національну культуру і власноруч намагався змінити хід історії України, воюючи з російською ордою. Воїн загинув і, на жаль, більше не зробить ніяких наукових відкриттів. Тепер і він сам – частина історії, яку він так запально вивчав, а його життя – це яскравий приклад того, як людина може присвятити себе розумінню минулого, щоб змінити майбутнє.

Вічна і світла Вам пам'ять, Юрію Олександровичу!

Вшанування пам'яті колеги у Заповіднику

Світлана ЖУКОВА

Заступниця генеральної
директорки Національного
заповідника «Глухів»

Говорять, що час лікує. Пройшло пів року, але до цієї втрати неможливо звикнути. Ми не говоримо про нашого завідувача науково-дослідного відділу Юрія Коваленка у минулому часі. Для нас він поряд у фондовій колекції, музейній експозиції, науковому архіві, кабінеті, вікна якого виходять на дорогу...

22 роки свого життя присвячені улюбленій роботі у Заповіднику. Роботі, у якій присутня історія, археологія, архітектура, етнографія, некрополістика, сфрагістика, нумізматики, музеєзнавство, пам'яткознавство, біографістика, видавнича справа. Остання передбачає підготовку та виготовлення наукової та науково-популярної продукції: збірок статей, матеріалів конференцій, каталогів музейних зібрань, буклетів, путівників, листівок тощо. Юрій відіграв провідну роль у заснуванні двох періодичних видань закладу: газети «Соборний майдан» (видається з 2004 р.) і матеріалів науково-практичної конференції «Збереження історико-культурних надбань Глухівщини», трансформованих у 2008 р. у збірник наукових праць «Сіверщина в історії України», який протягом 2010–2020 рр. входив до переліку фахових видань з історичних наук. Подаючи статті для публікації у наших виданнях, Юрій ніколи не повторювався. І хоча головною темою його досліджень була історична топографія Глухова доби середньовіччя та ранньомодерного часу, яка у 2021 р. оформилася у дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, він завжди прагнув зробити історію не тільки достовірною та об'єктивною, а ще й цікавою. Ми зробили перелік цих статей і подаємо їх хронологічному порядку як перший етап роботи над систематизацією його наукової спадщини.

Публікації Юрія Коваленка у газеті «Соборний майдан»

1. Коваленко Ю.О. Таємниці глухівської землі. Соборний майдан. 2004. № 1. С. 4.
2. Коваленко Ю.О. Глухівська знахідка. Соборний майдан. 2004. № 3. С. 5.
3. Коваленко Ю.О. Місто відкриває свої таємниці. Соборний майдан. 2004. № 6. С. 1–2.

Науковий спадок воїна

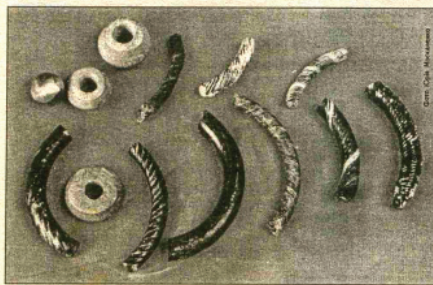
Соборний МАЙДАН

Таємниці Глухівської землі

Юрій
КОВАЛЕНКОЗавідувач науково-
дослідним відділом
ДНЗ

Широкомасштабні дослідження, які в останні роки розгорнулися на території літописного Глухова, стали можливими після того, як у 1994 році комплекс його пам'яток історії, культури, архітектури був оголошений Державним історико-культурним заповідником. Якщо ще на початку 80-х років XX-го ст. декотрі вчені сумнівалися в існуванні Глухова в XII–XIII ст. як значного міста Київської Русі, то вже до кінця 80-х років дослідження В.В. Приймака та В.Б. Завальського довели, що Глухів був досить великим поселенням ще задовго до першої згадки про нього в Іпатіївському літописі під 1152 роком. Тобто, як одне з перших міст Київської Русі, він сформувався вже до початку X-XI ст.

Археологічні дослідження в значній мірі підтвердили гіпотезу про формування поселення на Глухівських пагорбах в досить ранній період. Розвідки, проведені як в центральній частині міста, так і в передмістях, дали змогу виявити ранньослов'янські, а подекуди і більш древні матеріали. Так, у передмісті Нова Гребля (вул. Некрасова) виявлені матеріали епохи енеоліту-бронзи. В самому центрі міста, по пров. Радянському під час проведення археологічних розвідок знайдено кременяні наконечники. В цьому ж місці, трохи північніше, серед випадкових знахідок трапився фрагмент сфідського лінійного горщика V-VI ст. до н. е. Неповдалі Київської брами виявлена кераміка пізньозарубинецького часу, а також частини чорношарової миски зарубинецької культури, які якої становить більше ніж 2 тисячі років. В районі Красної Гірки, в урочищі Кондощина, виявлені речі III-V ст. Особливий інтерес

Фрагменти скляних браслетів та шпиреві прикраси, XII-XIII ст.

викликають предмети, які можна датувати часом зародження української державності. Кераміка з характерною орнаментальною та незвичайним клеймом нагадує речі волинського типу VIII ст. Унікальним є фрагмент своєрідної

цеглини сірого кольору, на якому зберігся знак у вигляді ранньохристиянської монограми Христа. Подібні знаки зустрінуті археологами під час розкопок Херсонесу, серед християнських старожитностей Стамбулу. Давньоруські древності зустрічаються майже по всій території нинішнього міста. Якщо в перші роки досліджень давньоруський матеріал за відсутністю масових

розкопок та спостережень за земляними роботами під час будівництва був досить бідний, що й зумовило твердження багатьох вчених про неможливість існування у XII-XIII ст. на місці Глухова великого міського центру, то нинішні розвідки спростували це твердження. Виявлені потужні давньоруські культурні шари майже по всій центральній частині міста, а велика кількість кераміки, скляних браслетів, прикрас, залізних виробів в них вказують на існування розвинутої інфраструктури ремісничих центрів як в самому місті, так і його околицях. Про підтримку території з центральними та південними районами Києво-руської держави, Візантією свідчать знахідки візантійського посуду та візантійські монети. Найважливішим підтвердженням існування значного міста в XII-XIII ст., безумовно, є виявлення у декількох місцях його центральної частини скупчень давньоруської плінфи – цегли, з якої будувалися виключно храми або князівські палати. Існування мурованого будівництва у Глухові в домонгольський період раніше заперечувалося більшістю вчених, що досліджували історію Глухова. Навіть зараз це питання викликає гарячі суперечки серед науковців України. За даними, що отримані в ході розвідок, можна навіть визначити приблизні місця, де слід шукати залишки

давніх споруд, які безумовно повинні бути. Це район так званого «чехословацького» будинку, а також місцевість поблизу пам'яток архітектури – будинку Терещенка (Лубінститут) та Київської брами.

Новим в археологічних дослідженнях Глухова є й знахідки «білої плями» в його історії – періоду XIV-XVI ст. Після чуми 1352 року, коли за свідченням літописця «...всі ізмоглося...», про Глухів аж до початку XVII ст. немає ніяких письмових даних. І дійсно, в культурних шарах майже на всій території міста після шари XII-XIII ст. зразу ж починаються культурні шари, що датуються XVII-XVIII ст. Але в 2002-2003 роках нарешті виявлені і досліджені кілька «острівців», на яких жевріло життя у XIV-XVI ст., де знайдені залишки шкіряних, залізних, скляних предметів, а також кераміка, за допомогою якої і визначено період використання всіх цих речей.

Найбільш насиченими на знахідки в Глухові виявилися культурні шари XVII-XVIII ст. так званого козацького періоду. Серед знахідок – розписний посуд, полив'яні кухлі, багатопроменітовані пічні кахлі, скляні шпоби, келли, чарки, пляшки, свічники, залізни виробів, люльки для паління тютюну. Після опрацювання матеріалів та їх камеральної обробки, всі речі, які знайдені під час археологічних розвідок у Глухові, з часом будуть експонуватися в майбутньому музеї при Державному історико-культурному заповіднику.

ГЛУХОВУ

Знає світ не усього і не місце,
що фігурило північній білорусі,
де камишів зерне намісто
і, як казочка, - Миколайський храм.

В древніх місті живуть давні люди
світлі храми і древні ріки,
наші дні: коли ми з тобою
тут на шпирі підкову з'явили.

Бачи юлі усе ідеї твої
і нагледі очі твої.
Як живи ти, степовий степовий?
Що тріпотіть твоїх сибирі?

Тут лежить живуть і поїли
про з'явили кораблів покій:
не останній форпост в Країні,
не - завдяки буремних роки!

Все бачило і все - не забути...
Тільки бачило у хвилях ріки...
Тут живе і живуть і живуть,
тут до нас проливають біки!

Микола Гурець

Стаття Ю. Коваленка у першому номері газети «Соборний майдан» (січень-лютий 2004 р.)

4. Коваленко Ю.О. З історії давньоруської плінфи. Соборний майдан. 2005. № 4 (10). С. 1–2.
5. Коваленко Ю.О. Нові знахідки у місті. Соборний майдан. 2005. № 5 (11). С. 2.

6. Коваленко Ю.О. Тут до нас промовляють віки... Соборний майдан. 2005. № 6 (12). С. 2.
7. Коваленко Ю.О. Чернєвський бій. Соборний майдан. 2006. № 5 (17). С. 4–5.

8. Коваленко Ю.О. Глухівські дзвони. Соборний майдан. 2006. № 6 (18). С. 1.

9. Коваленко Ю.О. Скіфський накопичник із Глухова. Соборний майдан. 2007. № 1 (19). С. 1.

10. Коваленко Ю.О. Національні мотиви у творчості. Соборний майдан. 2007. № 2 (20). С. 1.

11. Коваленко Ю.О. Глухівські гармати XVII–XVIII ст. Соборний майдан. 2007. № 6 (24). С. 3.

12. Коваленко Ю.О. Гончарне виробництво Глухова у XIX ст. Соборний майдан. 2008. № 1 (25). С. 1.

13. Коваленко Ю.О. Горщики з XVI ст. Соборний майдан. 2008. № 3 (27). С. 1.

14. Коваленко Ю.О. Виявлено унікальні розписи. Соборний майдан. 2008. № 4 (28). С. 1.

15. Коваленко Ю.О. Давньоруський енкалпйон з с. Черневе на Глухівщині. Соборний майдан. 2009. № 1 (31). С. 1.

16. Коваленко Ю.О. Щоденник білогвардійського офіцера (зі спогадів «Білого Руху», опублікованих у Парижі в 1944 р.). Соборний майдан. 2009. № 1 (31). С. 6–7.

17. Коваленко Ю.О. Язичницький амулет давніх фінно-угрів. Соборний майдан. 2009. № 2 (32). С. 1–2.

18. Коваленко Ю.О. Історія, закарбована в надгробках. Соборний майдан. 2009. № 3 (33). С. 1.

19. Коваленко Ю.О. Нові відкриття в Миколаївській церкві. Соборний майдан. 2009. № 5 (35). С. 7.

20. Коваленко Ю.О. Історія Глухівського полку. Соборний майдан. 2009. № 6 (36). С. 4–5.

21. Коваленко Ю.О. Історія однієї знахідки. Соборний майдан. 2010. № 1 (37). С. 1.

22. Коваленко Ю.О. 175-й стрілецький Батуринський полк. Соборний майдан. 2010. № 1 (37). С. 6.

23. Коваленко Ю.О. Останній бій мінометників (хроніка однієї експедиції пошукового загону «Обеліск»). Соборний майдан. 2010. № 2 (38). С. 7.

24. Коваленко Ю.О. Облога Глухова 1664 року. Соборний майдан. 2010. № 4 (40). С. 4–5.

25. Коваленко Ю.О. Фібули давніх антів. Соборний майдан. 2010. № 6 (42). С. 7.

26. Коваленко Ю.О. Про що розповіла монета. Соборний майдан. 2011. № 3 (45). С. 2.

27. Коваленко Ю.О. Наконечники стріл давньоруського часу з округи літописного Глухова. Соборний майдан. 2011. № 4 (46). С. 2–3.

28. Коваленко Ю.О. Про зруйнування старої Анастасіївської церкви. Со-

борний майдан. 2011. № 5 (47). С. 2.

29. Коваленко Ю.О. «Стратити не можна помилувати». Соборний майдан. 2011. № 6 (48). С. 7.

30. Коваленко Ю.О. «...Я получил от Вас весточку, что мой отец погиб геройски». Соборний майдан. 2012. № 1 (49). С. 6–7.

31. Коваленко Ю.О. KB-1 під номером 100. Знайдено унікальні фотографії підбитого під Глуховом радянського танка. Соборний майдан. 2012. № 2 (50). С. 4–5.

32. Коваленко Ю.О. Собаки-воїни. Соборний майдан. 2012. № 3 (51). С. 1–3.

33. Коваленко Ю.О. Підйомні мости Глухівської фортеці. Соборний майдан. 2012. № 6 (54). С. 1.

34. Коваленко Ю.О. Мовчазні свідки великої війни. Соборний майдан. 2013. № 3 (57). С. 2–3.

35. Коваленко Ю.О. Подорож до Чечні. Соборний майдан. 2013. № 4 (58). С. 2–3.

36. Коваленко Ю.О. Забута топографія Глухова. Соборний майдан. 2013. № 6 (60). С. 2–3.

37. Коваленко Ю.О. Правда та «міфи» про загибель генерала. Соборний майдан. 2014. № 4 (64). С. 1–2.

38. Коваленко Ю.О. Жахлива знахідка. Соборний майдан. 2015. № 2 (68). С. 2–3.

39. Коваленко Ю.О. Барвінкова гора відкриває таємниці. Соборний майдан. 2015. № 3 (69). С. 1–2.

40. Коваленко Ю.О. Димитрій Ростовський про приєднання Української церкви до Московського патріархату. Соборний майдан. 2015. № 6 (72). С. 2–3.

41. Коваленко Ю.О. Новомученик і сповідник отець Димитрій із Ляхівки. Соборний майдан. 2016. № 2 (74). С. 1–2.

42. Коваленко Ю.О. Меч вікінга. Соборний майдан. 2016. № 4 (76). С. 1.

43. Коваленко Ю.О. Довга дорога додому (нотатки пошуківця). Соборний майдан. 2016. № 6 (78). С. 1–2.

44. Коваленко Ю.О. «Діти лейтенанта Шмідта» у Глухові. Соборний майдан. 2017. № 2 (80). С. 1.

45. Коваленко Ю.О. Хто спалив Черневе? Соборний майдан. 2017. № 2 (80). С. 7.

46. Коваленко Ю.О. Монети Золотої Орди із Глухова та його округи. Соборний майдан. 2017. № 5 (83). С. 1–2.

47. Коваленко Ю.О. Шалигинські рекетири періоду Української революції 1917–1921 рр. Соборний майдан. 2018. № 1 (85). С. 1.

48. Коваленко Ю.О. Видобуток порцелянової глини в селі Полошках у XIX ст. Соборний майдан. 2018. № 2 (86). С. 2.

49. Коваленко Ю.О. Експедиція на

Зеелівських висотах. Соборний майдан. 2018. № 6 (90). С. 4–5.

50. Коваленко Ю.О. Дмитро Васильович Маркович на Глухівщині. Соборний майдан. 2019. № 1 (91). С. 4–5.

51. Коваленко Ю.О. Селянський бунт 1887 р. у с. Некрасове. Соборний майдан. 2019. № 2 (92). С. 6–7.

52. Коваленко Ю.О. Поховання Пелагеї Яківни Литвинової-Бартош (некрополістична розвідка). Соборний майдан. 2019. № 5 (95). С. 1–3.

53. Коваленко Ю.О. Невідома робота художника С. Грибкова. Соборний майдан. 2019. № 6 (96). С. 1.

54. Коваленко Ю.О. Хрести та зірки. 2020. Соборний майдан. № 2 (98). С. 4–5.

Статті Юрія Коваленка у матеріалах науково-практичних конференцій та збірнику наукових праць «Сіверщина в історії України»

1. Коваленко Ю.О. Охоронні археологічні дослідження літописного міста Глухова. Збереження історико-культурних надбань Глухівщини: матеріали першої науково-практичної конференції (18 квітня 2002 р.). Глухів, 2002. С. 17–23.

2. Коваленко Ю.О. Поховання XVII ст. під Миколаївською церквою у м. Глухові. Збереження історико-культурних надбань Глухівщини: матеріали другої науково-практичної конференції (17 квітня 2003 р.). Глухів, 2003. С. 27–29.

3. Коваленко Ю.О. Поховання М.А. Терещенка у Трьох-Анастасіївській церкві у м. Глухові. Збереження історико-культурних надбань Сіверщини: матеріали третьої науково-практичної конференції (16 квітня 2004 р.). Глухів, 2004. С. 108–111.

4. Коваленко Ю.О. Глухівські гармати XVII–XVIII століть. Збереження історико-культурних надбань Сіверщини: матеріали четвертої науково-практичної конференції (21–22 квітня 2005 р.). Глухів, 2005. С. 70–74.

5. Коваленко Ю.О. Археологічні дослідження на території Державного історико-культурного заповідника у м. Глухові. Історико-культурні надбаня Сіверщини в контексті історії України: матеріали п'ятої науково-практичної конференції (18–19 травня 2006 р.). Глухів, 2006. С. 32–37.

6. Коваленко Ю.О. Скіфські старожитності на Глухівщині. Сіверщина в контексті історії України: матеріали шостої науково-практичної конференції (17–18 травня 2007 р.). Суми, 2007. С. 19–23.

7. Коваленко Ю.О. Історична топографія літописного Глухова ➡

← у світлі археологічних досліджень. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Суми, 2008. Вип. 1. С. 19–28.

8. Коваленко Ю.О. Історична топографія ранньомодерного Глухова. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Київ – Глухів, 2009. Вип. 2. С. 86–90.

9. Коваленко Ю.О. Товариство глухівських козаків за списками 1918 року. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Київ – Глухів, 2010. Вип. 3. С. 253–260.

10. Коваленко Ю.О. Глухівська пожежа 1784 року у документах. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Київ – Глухів, 2011. Вип. 4. С. 232–235.

11. Коваленко Ю.О. Село Некрасове у документах XVI–XVIII ст. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Київ – Глухів, 2012. Вип. 5. С. 138–145.

12. Коваленко Ю.О. Глухівські фор-

тифікаційні споруди. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Київ – Глухів, 2013. Вип. 6. С. 42–49.

13. Коваленко Ю.О. Давньоруське селище на Чернечих джерелах. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Київ – Глухів, 2014. Вип. 7. С. 81–87.

14. Коваленко Ю.О. Нові відкриття у Миколаївській церкві м. Глухова. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Київ – Глухів, 2015. Вип. 8. С. 24–30.

15. Коваленко Ю.О. Давньоруський меч з округи Глухова. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Київ – Глухів, 2016. Вип. 9. С. 147–149.

16. Коваленко Ю.О. Гетьманські будинки Глухова. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Глухів – Київ, 2017. Вип. 10. С. 212–218.

17. Коваленко Ю.О. Храми села Некрасового. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Глухів – Київ,

2018. Вип. 11. С. 56–60.

18. Коваленко Ю.О. Історична топографія Глухівської фортеці згідно плану 1747–1752 рр. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Глухів – Київ, 2019. Вип. 12. С. 156–163.

19. Коваленко Ю.О. Джучидські монети як джерело вивчення історії Глухівщини післямонгольського періоду. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Глухів – Київ, 2020. Вип. 13. С. 112–118.

20. Коваленко Ю.О. Скарб XVII ст. з Некрасового. Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Ніжин, 2021. Вип. 14. С. 114–115.

На часі вже постало питання складання повного бібліографічного покажчика робіт Юрія Коваленка, який стане у нагоді дослідникам регіональної історії, молодим ученим, краєзнавцям.

НЕВІДОМІ ФАКТИ ПРО ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ

Закінчення.

Початок у № 3 (117)–4 (118) 2023 р.

Вскоре после установления власти гетмана Скоропадского, на пост начальника «Главного Управления Искусств» был назначен П.Я. Дорошенко. Но собственно и самый-то вопрос о создании такого органа – Управления Искусств выдвинул никто иной, как Петр Яковлевич. По Черниговской губернии земляк Скоропадского, он немало способствовал укреплению власти гетмана на месте. В Черниговской губернии Пётр Яковлевич играл видную роль и в выборах, и в делах; все губернаторы с ним считались, – а он сам оставался в тени, уклонялся от назначений, чинов и орденов. При гетмане Пётр Яковлевич не мог уже более отказываться от официальных постов, и он выбрал то, что было ему более всего по душе – область искусства. Вместе с Модзалевским, с которым он и в Чернигове дружил, и Нарбутом он решил основать Управление искусств, особый орган с правами Министерства.

Разделили они Управление на отделы: охраны старины, изобразительных искусств, архивный и др. Пригласили Беляшевского, Павлуцкого. Модзалевский взял на себя заведывание архивами. Нарбут назначен был ректором

Академии, Зайцев главным секретарём. Пошла работа. И первый камень после революции 1917 г. был заложен П.Я. Дорошенко правильно. А поэтому и позже, когда на смену гетману пришла директория – всё оставалось в Управлении Искусств по-прежнему. И когда 20 января я приехал в Киев, после переворота, застал я всё тех же лиц на своих местах. И в общем дело шло хорошо.

Пришёл и я к П.Я. Дорошенко. Пообещал он рассмотреть мою докладную записку о необходимости снаряжения экспедиции по исследованию и спасению усадеб. Но время не благоприятствовало этому. «Да что Вы, голубчик», – воскликнул П. Я., подымаясь при моём входе к нему в кабинет после доклада его чиновника особых поруче-

Фрагмент сторінки книги Г. Лукомського
«Венок на могилу пяти деятелей искусства»

ний Дахновича. «Да как же это можно? – проговорил он зычным голосом. – Да как же Вы теперь хотите ехать по усадь-

бам их фотографувати да изучати? Да половини их уже нет. Я сам от Очкина и следов не видел, а Качановка тоже снесена. Да и Вам голову снесут, только суньтись, за шпиона примут. Да время ли? Что Вы, что Вы?». Я ответил, что готов рисковать жизнью, что приехал из Петербурга, чтобы работать по искусству, что мне хочется полезное делать, спасать именно, а если нельзя будет спасать, то я уеду обратно в Петербург.

Мы встретились через дня четыре с П. Я. на балу в Академии Художеств. Это была последняя встреча.

Типичная вечеринка в Академии. Веселились, танцевали. В зале пусто, жарко, табуреты, покрытые паром окна. Дует. Чай разносят, фрукты. В гостинных чинно, скучно. За столами сидят, важно беседуют. Я подошёл к Дорошенко, подсел Мурашко, ходил в синем жупане и жёлтых сапогах Нарбут. Модзалевский и его жена тут же. Говорили все о том, что и как реформировать. Дорошенко был невесел. «Да что там реформировать, как бы власть сохранить». На мои напоминания о проекте обследования и спасения, пока не поздно, того, что возможно только, где возможно, вблизи железных дорог, он только рукой махнул. Видно, у него были сведения о скором падении Киева. Ему предстояло «уходить».

Через неделю он скрылся. Я зашёл на его квартиру на Театральной площа-

ди, где была часть его серебра (редкие вещи), портреты, ковры, мебель интересная, но его уже не было.

П.Я. Дорошенко уехал в Винницу, оттуда в Одессу, там жил по чужому паспорту, под видом доктора. Уехать из Одессы он не мог и не хотел. Директория не помогла ему: не такой уж он им был близкий человек. Его терпели в Киеве, как художественного деятеля, но не забывали его личных отношений к Скоропадскому.

Положение его было очень трудное: без средств, в чужом городе.

И через 3–4 месяца после его отъезда из Киева выяснилось, что он не доктор Дорошенко, а П.Я. Дорошенко – гетманский «министр», и его схватили и убили на квартире, без суда, даже в чека не повели.

Не прошло и года со времени этой последней встречи на вечеринке в Академии, и пяти из участников её не стало.

Быть может, из них Дорошенко наименее известен, как художественный деятель, но здесь нужно упомянуть о его заслугах. Заключаются они в том, что он впервые создал учреждение, которое ставило себе задачи объединения художественных сил и охраны старины. Учреждение это существовало вплоть до прихода в 1919 г. Добармии и снова было восстановлено в январе 1920 г., – с перерывами существует и до сих пор.

Петро Якович Дорошенко (1857 – 1919)

Он затеял доброе дело, умел привлечь талантливых людей и не его вина, что, объединив их, дав каждому из них соответствующую его силам работу, он не был в состоянии гарантировать им возможность дальнейшей работы, и сам погиб вместе с ними.

Украина, историческая наука, искусство Украины с благодарностью и огромной скорбью должны будут всегда вспоминать имена погибших пяти деятелей искусства, прославивших родину талантом своим.

Людмила САВИЦЬКА

Завідувачка відділу
музейно-фондової діяльності
Національного заповідника
«Глухів»

День української писемності та мови: історія свята і цікаві факти

Однією з головних цінностей нашої країни, нашою гордістю і нашим скарбом є українська мова. У світі нею говорять, окрім України, у Молдові, Польщі, Румунії, Словаччині, Казахстані, Аргентині, Бразилії, Великій Британії, Канаді, США та інших країнах, де проживають українці. Вона входить до 30 найпоширеніших мов світу, а її носіями є 40–45 млн. людей.

День української писемності та мови – наше державне свято, започатковане у 1997 р. До 2023 р. його щорічно традиційно відзначали 9 листопада. За православним календарем у цей день вшановують пам'ять преподобно-

Зображення Нестора Літописця на гравюрі Леонтія Тарасевича

го Нестора Літописця – письменника-агіографа, основоположника давньоруської історіографії, мислителя, вченого, ченця Києво-Печерського монастиря. Дослідники вважають, що саме з преподобного Нестора Літописця і почалась писемна українська мова. Він є автором найдавнішої пам'ятки історіографії та літератури українців – «Повісті минулих літ», яка була завершена близько 1113 року. Цей твір складений на основі сучасних автору подій і архівних літописів, народних переказів та оповідань.

У 2023 р. святкування Дня української писемності та мови перенесли з 9 листо- ➔

← пада на 27 жовтня. Це відбулося внаслідок переходу Православної Церкви України та Української Греко-Католицької Церкви на новоюліанський календар.

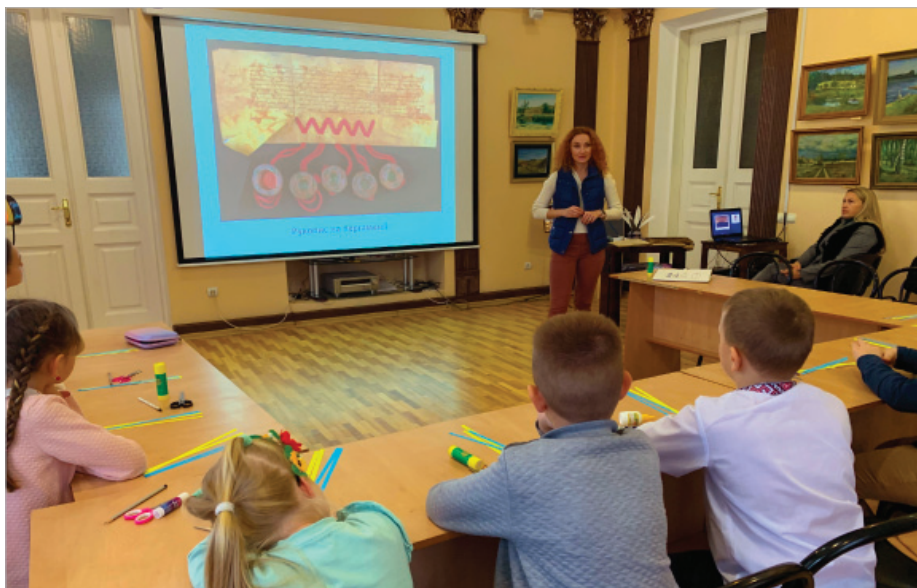
Нині, в умовах повномасштабної російсько-української війни, юліанський календар сприймається як пов'язаний з церковною культурою держави-агресорки, а сучасним (новоюліанським) календарем користуються ті Церкви, які підтримують нашу Помісну Церкву.

Традиційно, починаючи з 2000 р., у цей святковий день проводиться радіодиктант національної єдності. Написати його вдома може будь-хто, і сприймається він як не іспит, а як всевітній флешмоб, коли по всій планеті одночасно українці гуртуються навколо рідного слова, рідної мови. Також цього дня покладають квіти до пам'ятника Нестору Літописцю; відзначають найкращих популяризаторів українського слова; заохочують видавництва, які випускають літературу українською мовою; дається старт Міжнародному конкурсу знавців української мови ім. Петра Яцика, у якому щорічно беруть участь представники із 20 країн світу.

Мова – це не просто спосіб спілкування. Мова – це наша національна ознака, наша культура, сутність нашої свідомості. Упродовж свого існування українська мова змінювалася, зазнавала суттєвих утисків і заборон з боку різних держав, залежно від того, під чією владою опинялася Україна. Нині вона має державний статус. З урахуванням новітніх мовних явищ, що набули поширення в різних сферах суспільного, наукового й культурного життя, у 2019 р. отримав нову редакцію український правопис.

Урок чистописання пером у Заповіднику

Подорож у письмову культуру з Надією Мірошниченко

Наведемо кілька цікавих фактів про нашу мову:

- дослідник, філолог-мовознавець, поет В. Кобилух доводить, що вона сформувалася у X–IV тис. до н. е., а походження найважливіших українських слів слід шукати саме в санскриті, а не в російській, німецькій, турецькій, грецькій та інших мовах, які виникли значно пізніше;

- наприкінці XVI – на початку XIX ст. в Україні використовувалася особлива система письма («козацький скоропис»), де написання деяких букв відрізнялося від прийнятих у кирилиці;

- найбільше перекладений літературний твір (147 мовами народів світу) – «Заповіт» Т.Г. Шевченка;

- українська мова багата на зменшувальні форми; зменшувально-пестливу форму має, як не дивно, навіть слово «вороги» – «вороженьки»;

- найбільш уживаною літерою в українській абетці є літера «п», на неї також починається найбільша кількість слів; літера «ф» – найменш уживана, бо слова, які починаються з цієї літери, в переважній більшості запозичені;

- найдовше слово в українській мові складається з 30 літер – «дихлордифенілтрихлорметилметан» – назва хімікату, що використовується для боротьби зі шкідниками;

- іменник у нашій мові має 7 відмінків (один з них – кличний);

- офіційно вважається, що після видання «Енеїди» Івана Котляревського українська мова була прирівняна до літературної, тому письменника по праву вважають основоположником нової української мови;

- сучасна українська мова налічує, згідно зі словником Національної академії наук України, близько 256 тис. слів і включена до списку мов, які успішно розвиваються;

- назви всіх дитинчат тварин в українській мові належать до середнього роду;

- українська мова – одна з найкрасивіших мов світу, що визнана другою за мелодійністю після італійської;

- наша мова є результатом інтеграції трьох діалектів праслов'янської мови – полянського, деревлянського та сіверянського;

- з погляду лексики, найближчою до української є білоруська мова (84 % спільної лексики), польська (70 % спільної лексики) і словацька (68 % спільної лексики).

Готуючись до свята нашої мови, протягом другої половини жовтня 2023 р. у Національному заповіднику «Глухів» був проведений тиждень писемності із інтерактивними тематичними заходами: «Подорож до слова через століття», «Символи та слова: еволюція писемності», «Письмова культура: з давнини до нового тисячоліття». Разом із Надією Мірошниченко діти здійснили подорож у письмову культуру: від глиняних табличок, на яких зберігалися знання та інформація, до книжок; дізналися про творців кириличної абетки Кирила і Мефодія та їх послідовника Нестора Літописця. Глухівські школярі доторкнулись до артефактів минулого, побачили забуті старовинні прилади для письма, писали пером на папері і стилосом на навощеній дощечці, як це робили наші предки 1000 років тому на землях сучасної України.

Ольга ЛЯШКО

Головна зберігачка фондів
Національного заповідника
«Глухів»

Витрати на любов

Осінь в Україні зазвичай вважається порою весіль. Весілля – це особлива подія в житті людини, яка має відбуватися як урочиста церемонія. Однак сьогодні багато людей не можуть собі дозволити таку розкіш, стверджуючи, що це дійство не є доцільним під час війни. Та все частіше психологи говорять про те, що відкладати життя на потім – погана звичка, і коли ми знаходимося у стані постійного психологічного стресу, потрібно насолоджуватися хоча б якимись радісними моментами, які допомагають вистояти та жити далі. Але існує ще одна деталь, яка ставить під сумнів питання проведення обряду в атмосфері урочистості і зайвої надмірності. Це – бюджет весілля, який завжди хвилював батьків наречених.

Вивчаючи тему весільних обрядів і заглибившись у XVIII ст., нещодавно у поле зору потрапила книжка «Описание свадебных украинских простонародных обрядов, в Малой России и в Слободской Украинской Губернии, також в Велико-российских Слободах, населенных Малороссианами употребляемых». Автор, прапорщик Григорій Калиновський, видав її у 1777 р. у Санкт-Петербурзі і

Тарас Шевченко. Старости (1844 р.). Офорт

присвятив своїй матері, Харитині Григорівні Калиновській (уродженій Рубановій), яка проживала у м. Кролевець. Описаний у книзі весільний обряд, починаючи від сватовства і закінчуючи власне вінчанням і гулянням (з неділі до вівторка включно), – це традиційне дійство, що проводилося у нашій місцевості за певним сценарієм, зі своїми обов'язковими видатками, на які заздалегідь мали орієнтуватися батьки наречених. Залишивши поза увагою підготовку і проведення обряду, описаного Калиновським, ми зупинимося на весільному кошторисі, зауваживши, що на той час корова коштувала 15–20 руб., коза – 8–10 руб.

Уривок подаємо мовою оригіналу.

С М Е Т А

Во что обходится свадьба
простолюдиму.

С Невестиной Стороны. На подарки.

Свекру, или женихову отцу – 20 коп.
Свекрове, или матери жениховой, сапоги красныя козловыя, цена – 50 коп.
Золовке, сестре жениховой сапоги, цена – 50 коп.

Деверу, брату его ж – 1 коп.

Другим свойственникам и свойственницам, смотря по числу их серпанков и калачей примерно, около – 2 коп.

Боярам платков по 10 копеек пла-

ток, всего на – 60 коп.

Подружкам девицам орехов и кренделей на – 20 коп.

Свахе, светилке и старостам разнаго звания дары всего на – 80 коп.

Сена лошадям гостинным на – 30 коп.

Столовых припасов.

Разнаго Хлеба на – 3 руб.

Вина простаго 2 кадки, или 9 ведер цена – 6 руб.

Мяса разнаго и сала свиного на – 2 руб. 20 коп.

Соли четверть пуда – 10 коп.

Рыбы свежей и вяленой, так же и масла коноплянаго на – 90 коп.

Перцу на – 10 коп.

И того: 17 руб. 41 коп.

С Жениховой стороны.

За венчание попу, дьячку и понамарю – 1 руб. 50 коп.

Тестю, или невестину отцу – 20 коп.

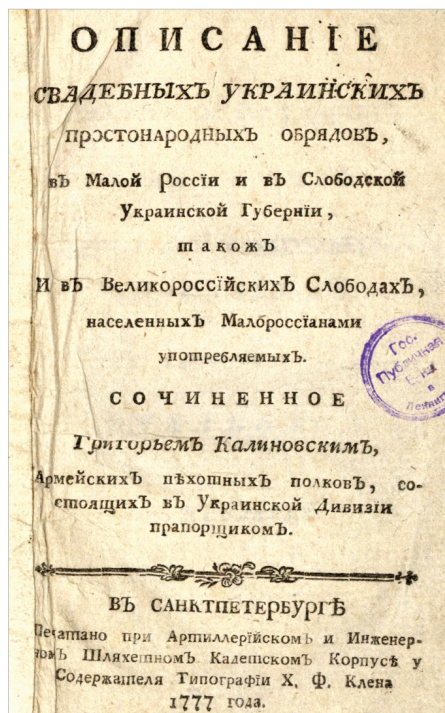
Теще, или невестиной матери серпанок (т. е. фату), цена – 50 коп.

Шурина и свояченице, то есть сестре и брату невесты, по паре калачей – 4 коп.

Свойственникам и свойственницам, смотря по числу их серпанков и калачей, примерно, около – 2 коп.

Подружкам, девицам, бывшим на свадьбе, орехов и кренделей – 20 коп.

Боярам на кветки покупаются светилкою красныя ленты – 5 коп.

Титульна сторінка книги Григорія Калиновського

← Столових припасов

Разного хлеба на – 3 руб.

Вина простого 2 кадки, или 9 вёдер,
цена – 6 руб.

Мяса разного и сала свиного –
2 руб. 20 коп.

Соли четверть пуда – 10 коп.

Рыбы свежей и вяленой так же и
масла конопляного на – 90 коп.

Перцу на – 10 коп.

И того: 16 руб. 79 коп.

А всего с обеих сторон 33 руб. 20 коп.

Як бачимо, витрати на весілля розпо-
ділялись майже порівну, а їх розмір скла-

дав орієнтовно вартість двох корів. І все
ж такі прості люди не боялися проводи-
ти весільний обряд за всіма традиціями,
бо справжнє кохання купити не можна,
але платити за нього доводилося дорого.
Недаремно в народі кажуть: «Невесело в
світі жити, як нема кого любити».

5 вересня 2023 року у Національно-
му заповіднику відбулося відкриття
персональної художньої виставки Олек-
сандра Куліченка «3 любов'ю до рідного
краю». Олександр – уродженець стародав-
нього селища Вороніж, що на Сумщині.

Йому, Богом з народження, а батька-
ми та рідними з дитинства, прищеплена
любов до природи. Поштовх до малюван-
ня Олександр відчув у юні роки, спогля-
даючи живописні простори та колоритні

3 любов'ю до рідного краю

околиці рідної землі. Цю красу він зберігав
у своїй свідомості та
замальовках протя-
гом довгих років, поки
йшов по життю ін-
шим, зовсім нехудож-
нім шляхом.

Не маючи про-
фесійної художньої
освіти, а лише покла-
даючись на власні
відчуття, інтуїцію і
світорозуміння, він
зміг досягти рівня
академічного жи-
вопису. Головним
вчителем художника
була природа, її фар-
би, звуки, запахи. На
полотнах художни-
ка – живописні зобра-
ження пейзажів, на-
тюрморти, етюди,
графіка. В них – бага-
тобарвність рідного
краю, його поетичність, душевність.

Сьогодні митець – активний учасник
всеукраїнських художніх виставок, пле-
нерів-симпозіумів. Художник експонує
свої роботи як у персональних вистав-
кових проєктах, так і в складі груп ві-
домих українських митців. Бере участь
у благодійних аукціонах, є меценатом

На лоні природи. Народження нової картини

Харківського художнього музею.

Під час відкриття виставки Олек-
сандр передав до фондів Заповідника
свою картину «Цукровий завод Терещенків». Вид із заводського ставу селища
Вороніж». Він вважає, що усе чарівне
поруч, треба тільки уважніше спостері-
гати і вміти це бачити.

Подарунок музейному фонду Заповідника
від автора виставки Олександра Куліченка

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців,
краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Надія МІРОШНИЧЕНКО

Людмила АРТЕМОВА

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО